

Нагорна О. О.,
старший викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

СИСТЕМА ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

У теорії права прийнято вважати, що предметом правового стимулювання є «особистий» інтерес суб'єкта, а характер здійснення при цьому супроводжується сприятливими для цього умовами (свобода вибору, розширенням можливостей і т.д.), що забезпечує задоволення інтересу. Забезпечення за допомогою правових засобів збалансованого врахування приватних і публічних інтересів у господарських товариствах дозволить попередити значну частину корпоративних конфліктів, а вдосконалення правових механізмів вирішення спорів між учасниками корпоративних відносин допоможе забезпечити розв'язання цих конфліктів з найменшими втратами для суспільства [1, с. 5].

Нормативне закріплення цивільного інтересу визначено у ч. 2 ст. 15 ЦК, за якою кожна особа має право на захист власного інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства. Увага науковців до проблеми інтересу в господарському праві обумовлена тим, що поєднання публічно-правових і приватноправових засад є характерним для господарського законодавства, норми якого регулюють господарські відносини, що виникають у процесі організації (публічно-правовий аспект) та здійснення господарської діяльності (приватноправовий аспект) між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання. Таку позицію відстоюють представники господарсько-правової науки [2].

Рішення Конституційного Суду від 1 грудня 2004 року № 18-рп/2004 справі № 1-10/2004 визначає офіційне тлумачення положень ч. 1 ст. 4 ЦПК України про охоронюваний законом інтерес. Так, поняття «охоронюваний законом інтерес» розуміється як прагнення до користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом, як зумовлений загальним змістом об'єктивного і прямо неопосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим засадам права [3].

Відповідно до цього, акціонер (або учасник будь-якого виду господарських товариств) може захищати свої права та охоронювані законом інтереси шляхом звернення до суду у випадку їх порушення, оспорювання чи невизнання

самим акціонерним товариством, учасником якого він є, органами чи іншими акціонерами цього товариства. Характер інтересів, зокрема акціонерного товариства, обумовлений насамперед імперативно встановленими цілями його діяльності, а основним загальним інтересом акціонерного товариства можна вважати його довгостроковий комерційний успіх, заснований на стабільності, прибутковості та рентабельності його діяльності.

Наприклад, Харківський апеляційний господарський суд у постанові № 917/2227/15 від 09.03.2016 р. вказав: «В цій частині колегія суддів зазначає, що, виходячи із юридичного змісту позовної заяви, позивач звернувся до суду із вимогою про захист охоронюваного законом інтересу на здійснення легального та правомірного розпорядження належною йому часткою; інтересу забезпечити належній позивачу частці у підприємстві здатності цивільного обороту шляхом укладення правочинів. ... В даному випадку захисту вимагає законний інтерес позивача бути внесеним до Єдиного державного реєстру юридичних та фізичних осіб-підприємців (ч. 2 ст. 17 Закону) в якості засновника, мати можливість використовувати відомості з ЄДР у спорі з третіми особами (ст. 18 Закону), мати право вважати інформацію внесену до ЄДР достовірною (ст. 16 Закону) та забезпечити оборот частки в разі укладання цивільно-правових угод відчуження даної частки. Способи захисту цивільного права та інтересів зазначені в ст. 16 ЦК України та ст. 20 ГК України. Правовий аналіз положень ЦК, ГК України, Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» дозволяє дійти висновку про те, що обраний позивачами спосіб захисту свого інтересу, не суперечить діючому законодавству. Вибраний позивачем спосіб захисту інтересу відповідає змісту порушеного права, характеру його порушення та наслідкам спричиненим цим порушенням (Постанова ВСУ від 12 червня 2013 року, справа № 6-цс 13)» [4]. Забезпечення відносин у сфері діяльності господарських товариств полягає у збалансуванні цього загально інтересу товариства та його учасників з індивідуальними (особистими) інтересами кожного його учасника. Захист від правопорушень і проявів зловживання правом повинно відбуватися на підставі аналізу вказаних відносин щодо визначення змісту інтересів, якими обумовлено їх виникнення.

Таким чином, під поняттям «особистий інтерес» щодо здійснення прав у господарському товаристві розуміють прагнення учасника цього товариства до користування певними майновими, немайновими та/або організаційними правами, яке зумовлене його потребами і забезпечене правовими засобами їх охорони та захисту.

У сучасній літературі зустрічається поділ інтересів приватні та публічні, індивідуальні та загальні. До індивідуальних інтересів у сфері діяльності господарських товариств належать інтереси учасників, засновників, акціонерів; до загальних – інтереси самого господарського товариства як самостійного суб'єкта правовідносин. Норми чинного законодавства

не визначають, а лише опосередковано вказують на існування інтересів товариства. Розглядаючи з позиції суті та значення інтересу в нормативному закріпленні переважного права, можна сказати, що законодавець визнає за власником переважного права інтерес більш значимий на відміну від інтересу третіх осіб. І таке твердження легко пояснити.

Дана перевага інтересів учасників цивільного обороту видається як спосіб забезпечення стабільності. Переважне право є «засобом», за допомогою якого учасники (акціонери) можуть виключати вступ до товариства небажаних осіб, наприклад, перебування яких у товаристві, на їх погляд, може негативно вплинути на діяльність товариства або змінити усталену в ньому ділову практику відносин між учасниками (акціонерами) і товариством чи напрям його господарської діяльності тощо. За допомогою переважного права учасники (акціонери) гарантовано можуть забезпечити свій інтерес щодо будь-яких питань діяльності товариства, які із зміною складу учасників можуть зазнавати змін.

Це дозволяє використовувати переважне право як превентивний захід для уникнення в подальшому корпоративних спорів, що можуть виникати із входженням до товариства осіб, які мають «недружні» наміри або інші погляди щодо будь-яких питань діяльності товариства. З урахуванням цього переважне право можна розглядати як один із правових засобів впливу на склад учасників (акціонерів) з метою недопущення в ньому змін, які не відповідають інтересам його учасників (акціонерів) [5, с. 130].

Охорону господарського товариства від вступу в неї третіх осіб можемо характеризувати як загальний інтерес. Проте, є неправильним говорити що основною метою встановлення переважного права є охорона товариства від третіх осіб. Адже інтересом суб'єкта, який наділений переважним правом є, по-перше, збільшення своєї частки в статутному капіталі (майновий характер), а по-друге, це породжує збільшення його впливу на управління товариством (немайновий характер). Даний інтерес володільця переважного права можна кваліфікувати як індивідуальний. Для учасника товариства принципово важливим є досягнення його частки максимально високого рівня, що, в свою чергу, дасть йому право управляти справами даної юридичної особи та можливість збільшення прибутку. Так, наприклад, акціонер, який володіє контрольним пакетом акцій (пакет більше 50 відсотків простих акцій акціонерного товариства) володіє правом контролю (вирішальний вплив або можливість здійснення вирішального впливу на господарську діяльність суб'єкта господарювання, що здійснюється, зокрема, шляхом реалізації права володіння або користування всіма активами чи їх значною частиною, права вирішального впливу на формування складу, результати голосування та прийняття рішення органами управління суб'єкта господарювання, а також вчинення правочинів, які надають можливість визначати умови господарської діяльності, давати обов'язкові до виконання вказівки або виконувати функції органу управління суб'єкта господарювання), що передбачено п. 7 ч. 1 ст. 2 ЗУ «Про акціонерні товариства».

Відповідно до ст. 10 ЗУ «Про господарські товариства» учасники товариства мають право: здійснити відчуження часток у статутному (складеному) капіталі товариства, цінних паперів, що засвідчують участь у товаристві, в порядку, встановленому законом [6]. Деякі науковці вважають (Л. Леонова, С. Томчишен та інші), що переважне право на придбання частки (акцій) у статутному фонді господарського товариства є одним із проявів обмеження свободи договору, зокрема права учасника (акціонера), який вирішив продати свою частку (акції), на вільний вибір контрагента. Як виняток із загального правила таке обмеження зумовлене необхідністю у забезпеченні та охороні перш за все інтересів учасників (акціонерів), які залишатимуться в товаристві, а не того з них, який бажає продати свою частку (акції), та інтересів третьої особи, яка її (їх) купуючи, тільки бажає вступити в товариство. Необхідність надання переваги саме їхнім інтересам та обмеження одного з учасників (акціонерів) у праві вільно продати свою частку (акції) третій особі головним чином обумовлене правовою природою господарських товариств [7, с. 35].

Таким чином, інтерес у господарському товаристві – це прагнення до користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом, зумовлений загальним змістом об'єктивного і прямо не опосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення загальних потреб товариства і індивідуальних потреб його учасників, які не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим загальноправовим засадам.

Список використаних джерел:

1. Вінник О. М. Публічні та приватні інтереси в господарських товариствах: проблеми правового забезпечення: монографія. Київ: Атіка, 2003. 352 с.
2. Щербина В. С. Публічні й приватні інтереси в господарських відносинах. URL: www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe.
3. Рішення Конституційного Суду у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) від 01.12.2004 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04>.
4. Постанова Харківського апеляційного господарського суду № 917/2227/15 від 09.03.2016 р. URL: <https://www.legalsatus.com/ohoronyuvaniy-zakonom-interes-zamaterialami-sudovoyi-praktiki/>
5. Томчишен С. В. Призначення та принципи здійснення переважного права на викуп часток (акцій) у статутному капіталі господарських товариств. *Актуальні питання цивільного та господарського права*. 2010. № 2 (61). С. 121.
6. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1576-12/page>.
7. Томчишен С. В. Особливості здійснення, охорона та захист переважних прав на придбання часток (акцій) у статутному капіталі господарських товариств: проблеми теорії та практики. *Актуальні питання цивільного та господарського права*. 2010. № 3 (22). С. 35-48.